

DARS JARAYONIDA O‘QUVCHILARNING O‘ZARO HAMKORLIKKA ASOSLANGAN IJODIY FAOLIYATLARINI TASHKIL ETISH YO‘LLARI

Buxoro davlat universiteti, professori, p.f.d. (DSc) N.G.Dilova
Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi M.A. Kosimova

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf darslarida hamkorlikda o‘qitish ta’lim texnologiyasidan foydalanish asosida “o‘qituvchi-o‘quvchi”, “o‘quvchi-o‘quvchilar” hamkorligi, o‘zaro do‘stona munosabatga asoslangan o‘quv jarayonini tashkil etish imkoniyatlari, metodlar tasnifi, ularning o‘ziga xos xususiyatlari, hamkorlikda o‘qitish jarayonida qo‘llaniladigan interfaol usullarning mazmun-mohiyati, vazifalari, o‘quvchilarda shakllantiriladigan ko‘nikmalar, o‘qituvchi mahorati, darsga qo‘yilgan talablar haqida ma’lumotlar berilgan.

Tayanch so‘z va tushunchalar: “o‘qituvchi-o‘quvchi”, “o‘quvchi-o‘quvchilar” hamkorlik, metod, interfaol usullar, faol ta’lim, do‘stona munosabat, mahorat, ko‘nikma, ijodkorlik.

Аннотация: В данной статье на основе использования образовательных технологий рассматриваются сотрудничество «учитель-ученик», «ученик-ученик», взаимно-дружественные отношения, совместное обучение в классах начальной школы, возможности организации учебного процесса, классификация методов. Приводятся их особенности, содержание и сущность интерактивных методов, используемых в процессе совместного обучения, задачи, умения, которые необходимо формировать у учащихся, умения учителя, требования к информации урока.

Ключевые слова и понятия: «учитель-ученик», сотрудничество «ученик-ученик», метод, интерактивные методы, активное обучение, доброжелательное отношение, умение, умение, креативность.

Abstract: In this article, based on the use of educational technology, "teacher-student", "student-student" cooperation, mutual friendly relationship, cooperative teaching in elementary school classes is discussed. opportunities for organizing the educational process, classification of methods, their specific features, content and essence of interactive methods used in the process of cooperative education, tasks, skills to be formed in students, teacher's skills, requirements for the lesson information is provided.

Key words and concepts: "teacher-student", "student-student" cooperation, method, interactive methods, active learning, friendly attitude, skill, skill, creativity .

Mavzuning dolzarbligi.

Zamonaviy pedagogika fanida yangicha tafakkurga asoslangan “o‘qituvchi-o‘quvchi”, “o‘quvchi-o‘quvchilar” hamkorligi, o‘zaro do‘stona munosabatga asoslangan o‘quv jarayonini tashkil etish orqali darslarni olib borish samarali natijadorlikni ta‘minlamoqda. Ya‘ni, o‘quv mashg‘ulotlarini “pedagogik hamkorlik, subyekt-subyekt munosabatlari” asosida tashkil etish o‘quvchilarga bilimlarni puxta egallashga ijobiy imkoniyat yaratmoqda.

Bugungi kunda ta‘lim jarayoni sifatini oshirish, o‘quvchilarni xalqaro darajadagi bilimlar bilan qurollantirish, ularda hayotiy ko‘nikmalarni tarkib toptirish muammolari o‘quv jarayonini do‘stona munosabatlarga asoslangan hamkorlikda o‘qitish ta‘lim texnologiyasidan foydalanishga yo‘naltirilgan holda tashkil etish vazifasini yanada dolzarblashmoqda.

Adabiyotlar tahlili.

Pedagogik hamkorlik bilan bog‘liq bo‘lgan masalalar V.A.Arshinov, Y.A.Danilov, B.B.Kadomsev, YE.N.Knyazeva, S.P.Kurdyumov, A.Y.Loskutov, A.P.Nazaretyan, Dj.Nikolis, I.Prigojin, I.Stengers, G.Xakenlarning ishlarida o‘z ifodasini topgan. Bundan tashqari, yurtimiz pedagoglaridan Sh.Abdullayeva, N.Dilova, F.Muzaffarovalarning hamkorlikdagi ta‘lim jarayonlarini tashkil etishga oid ilmiy tadqiqot ishlarida ham darslarda o‘qituvchi - o‘quvchi munosabatlari, bir – birini tushinish, hurmat qilish, qo‘llab-quvvatlashga asoslanish, ijodiy erkinlikning ta‘minlanishi, sog‘lom raqobatni yuzaga keltirish kabi g‘oyalar e‘tirof etilgan. Mazkur ishlarida tarkiblashmagan va muayyan tartibga solinmagan munosabatlarning mavjud emasligi ta‘kidlanadi. Muayyan holatlarda tasodifiylik ham yaratuvchilik xarakteriga ega bo‘lishi pedagogik nuqtayi nazardan asoslangan.

Mavzu metodologiyasi.

Boshlang‘ich sinf darslarida kichik yoshdagi o‘quvchilarning hamkorlikka asoslangan ijodiy faoliyatini tashkil etishda asosiy e‘tiborni ularning qiziqishi va ehtiyojlariga qaratish lozim. Chunki globollashuv jarayonlari hamda axborotlarning tezkorligi bolalarning texnika, multimedia mahsulotlariga qiziqishi, o‘zlarining shaxsiy amaliy faoliyatlariga yondashgan holda mavzuni o‘zlashtirishga bo‘lgan harakatlarini qondirish uchun o‘qituvchi doim tayyor turishi, axborotli mahsulotlarni tayyorlashi va ulardan samarali foydalanish qobiliyatiga ega bo‘lishi, asosiysi har bir ta‘lim metodlari haqida to‘liq bilimlarga ega bo‘lishi talab etiladi:

Pedagog olimlardan I.Y.Lerner va M.N.Skatkin ta'lim jarayonida foydalaniladigan o'qitish metodlarini qo'llanish xususiyatlariga qarab quyidagilarga ajratadilar:

- tadqiqot metodi;
- qisman izlanish metodi;
- tushuntirish- rasmlar metodi;
- reproduktiv metod;
- muammoli bayon qilish metodi.

S.I.Petrovskiy va Y.Y.Golantlar esa ushbu metodlarni qo'llanishiga qarab faol va passiv metodlarga bo'lish quyidagicha tasnif etishadi:

-agar o'quvchilar mustaqil ishlasa, faol metodlar: laboratoriya metodi, kitob bilan ishlash, guruhlarda ishlash, ijodiy faoliyatni rivojlantiruvchi mashqlar ni bajarish, taqdimot qilish kabilar.

-agar o'quvchilar faqat tinglasa va eshitsa, passiv metodlar: hikoya, ma'ruza, tushuntirish, namoyish qilish metodi, savol-javob, ekskursiyalar.

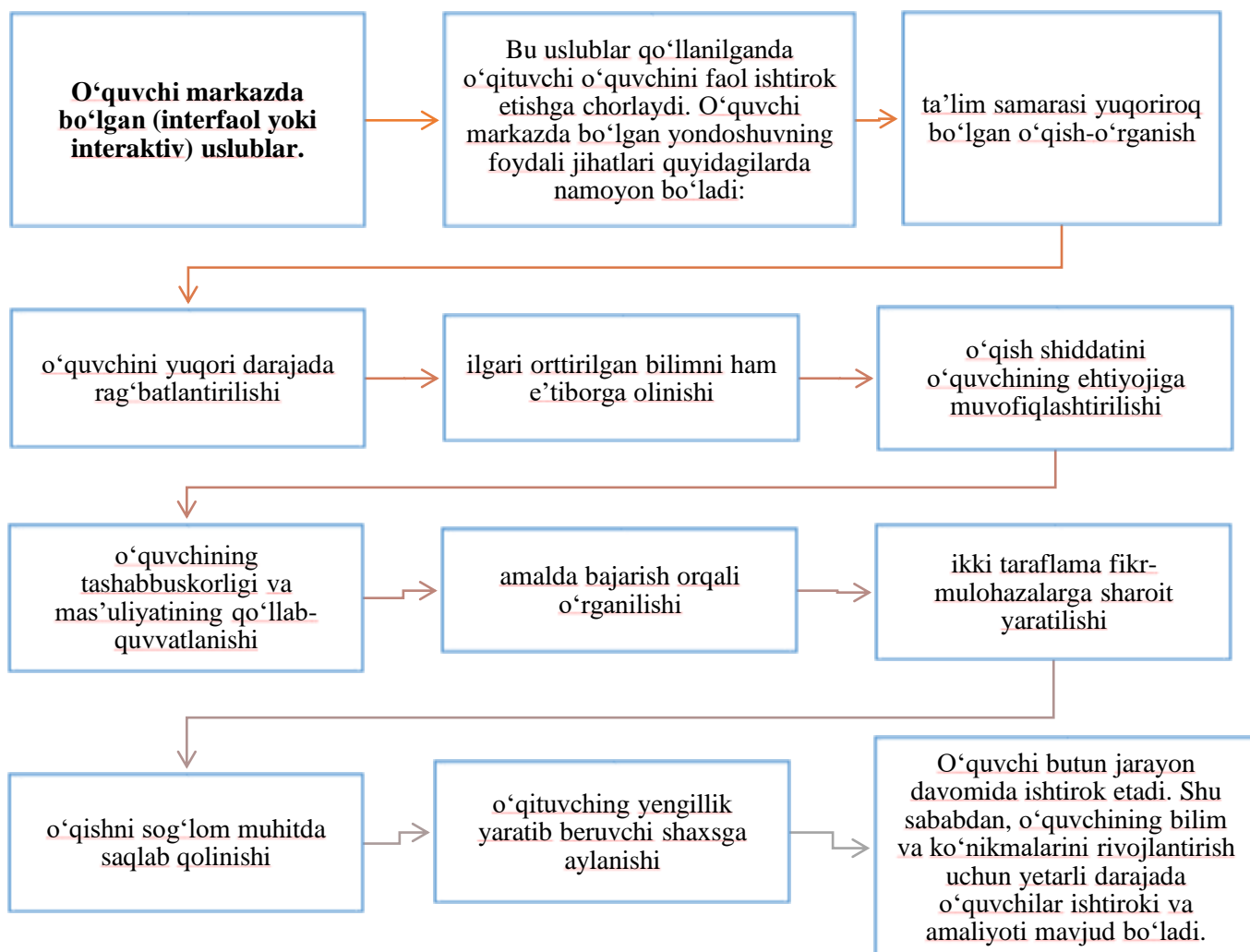
Y.K.Babanskiyning metodlar haqidagi ilmiy izlanishlariga asoslanib ta'lim metodlarini qo'llanishiga qarab uchta ta katta guruhga bo'lib tasniflaydi:

-o'quv-tarbiya ishlarini tashkil etish va amalga oshirish;

-bilishga doir o'yinlar, o'quv munozaralari, qiziq vaziyatlarni vujudga keltirish, rag'batlantirish, tanbeh berish va nazorat metodlari;

-nazorat va o'zini-o'zi nazorat qilish metodlari.

Ma'lumki, hamkorlikda o'qitish ta'lim texnologiyasiga asoslangan o'quv jarayonida ta'lim oluvchi-o'quvchi markazda bo'ladi. Ya'ni, mavzuni o'rganishda o'quvchi faol ishtirokchi sifatida maydonga chiqadi. O'quvchi ta'lim olishga oid barcha ma'suliyatni o'z zimmasiga oladi, o'z jamoasi uchun ham ko'proq harakat qilishi zarurligini tushunib yetadi. Mahoratli o'qituvchi tomonidan belgilangan mavzuni o'zlashtirish maqsadida tanlangan har bir o'quv harakati natijasida bir qator quyidagi talablar bajariladi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Hamkorlikda o'qitish ta'lim texnologiyasiga asoslangan o'quv jarayonini tashkil etishga qo'yilgan talablar.

Hamkorlikda o'qitish ta'lim texnologiyasi asosida dars jarayonlarini tashkil etishda ta'lim metodlarini to'g'ri tanlash va samarali qo'llash eng muhim talab bo'lib, bilimlarni egallashda turli usullardan foydalanib, o'quvchining izlanishi, ma'lumotlarni egallash yo'li bilan uni faollashtirish, hamkorlikda muammolarga yechim topishga asoslanadi. Bunda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchining ma'lum maqsadga qaratilgan, birgalikdagi faoliyatini tashkil qilishning muayyan tizimga va tartibga solingan tadbirlar majmuasi belgilangan o'quv qonuniyatlariga amal qiladi.

Hamkorlikda o'qitish ta'lim texnologiyasi asosida o'qituvchi va o'quvchilarning kutilgan maqsadga erishishga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlari amalga oshiriladi. Bu esa, ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi-talaba faoliyatining qanday bo'lishini, o'qitish jarayonini qanday qilib tashkil etish va olib borish kerakligini belgilab beradi.

O‘zaro do‘stona munosabat, ijodiy muhitga asoslangan ta‘lim jarayonida o‘qitishning qiziqarli va samarali bo‘lishida, o‘quvchilarni bilim, ko‘nikma va malakalarni mukammal egallashlari uchun o‘qituvchining asosiy vazifasi darsda samarali usul-metodlardan foydalanib, o‘quvchilarning ilmiy salohiyatini oshirish, mustaqil hayotga tayyorlash, shuningdek ularda axloqiy sifatlarni tarkib toptirishdan iboratdir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan dars jarayonida qo‘llaniladigan interfaol usullar mazmun va mohiyati, vazifalari jihatdan bir-birini to‘ldirib, maqsadni ta‘minlash uchun xizmat qiladi (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

Hamkorlikda o‘qitish ta‘lim texnologiyasiga asoslangan dars jarayonida qo‘llaniladigan interfaol usullarning mazmuni va vazifalari

№	Interfaol usullar	Mohiyati
1	Savol berish orqali o‘qitish usuli	O‘qituvchi o‘quvchilar oldiga savollarni ko‘ndalang qilib qo‘yadi va bu bilan ularni berilgan ma‘lumotni yana takrorlashga undaydi. Shu tariqa ularni o‘qituvchi tomonidan qo‘llanilgan og‘zaki va boshqa aloqa uslublarini tushunib yetganliklari aniqlanadi.
2	Muhokama usuli	O‘quvchilarga suhbatlashish, masalalarga oydinlik kiritish, savollar berish, shuningdek ma‘lumotni o‘zaro va o‘qituvchi bilan muhokama yo‘li bilan tahlil qilish taklifi kiritiladi.
3	Suhbat usuli	Mavzuga aloqador manbaviy ma‘lumotlar beriladigan bir sharoitda va darsning bir qismi sifatida ana shu mavzu haqida tushuntirish berish muhim hisoblanadi. Odatda ma‘ruza vaqti 30 daqiqadan uzoq bo‘lmasligi kerak va asosiy vaqt ma‘ruza ta‘riqasida va mashg‘ulot so‘ngida o‘qituvchiga savollar berish uchun bir oz vaqt ajratiladi.
4	Bahs-munozara usuli	O‘quv guruhini ikki guruhga bo‘lgan holda, biror mavzu bo‘yicha o‘zaro baxs, fikr almashinuv tarzida o‘tkaziladi.
5	Tadqiqot usuli	O‘zlashtirish darajasining eng yuqori cho‘qisi; o‘quvchilarning olgan bilimlari asosida hali o‘rganilmagan kichik bir muammo ustida yakka yoki birgalashib izlanish olib borishi; keltirilgan taxminni izlab

		topilgan dalillar asosida to'g'ri yoki noto'g'riligini tekshirish.
6	Roli o'yinlar	Ishbilarmonlik yoki rolli (vaziyatli) o'yinlar - muammoli vazifaning bir turidir. Faqat bu o'rinda, matnli material o'rniga o'quvchilar tomonidan rollar o'ynaladigan hayotiy vaziyat sahnalashti-riladi.
7	Loyiha usuli	Bu usul bilim va malakalarni, tahlil qilish va baholashni nazarda tutuvchi ta'limning majmuaviy usulini amalga oshiradi. Loyiha usulida o'quvchilar rejalashtirishda, tashkil qilishda, tekshirishda, tahlil qilishda va bajarilgan ishning natijalarini baholashda ko'proq ishtirok etadilar. Ta'lim oluvchilar ayrim kichik loyiqa ishlarini, diplom va kurs loyihalari, bitiruv ishlarini ilmiy asoslangan holda loyihalashtiradilar, mustaqil bajaradilar, ularni yozadilar, taqdimot qiladilar, qo'yilgan maqsad va natijalarni tahlil qiladilar.
8	Mustaqil o'rganish usuli	Ushbu usul ta'lim oluvchilarning o'quv materialini mustaqil o'zlashtirishini, o'z – o'zini tekshiruv malakalarini, berilgan matnning mazmunini to'liq va ongli ravishda bayon eta bilishiga qaratilgan usuldir. Bu usul vaqti–vaqti bilan o'tkazib turiladi, o'quvchilarning mustaqil o'rganish, darslik bilan ishlash va mustaqil amalaiy faoliyat bilan shug'ullanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Har bir o'quvchi alohida yoki umumiy tarzda tashkil qilinadigan topshiriqni bajaradi. O'qituvchi o'quvchilarning amaliy faoliyatiga aralashmay, tashqaridan teskari aloqa- muloqot yordamida yo'naltirib boshqaradi va nazorat qiladi.
9	Pinbord usuli	Bu usul aqliy hujum metodining bir ko'rinishi bo'lib, unda qo'yilgan muammoni hal qilish bo'yicha g'oyalar alohida qog'ozchalarda yozilib, doskaga mixlanib boriladi. Ikkinchi bosqichda esa, ular turli mezonlar bo'yicha sinflarga bo'linadi, saralanadi va muayyan tartibda doskada joylashtiriladi.
10	Boshqalarni o'qitish orqali o'rganish usuli	Bu usulda ta'lim oluvchilar belgilangan mavzu yoki qo'yilgan muammo bo'yicha bir – birlariga axborotlarni almashadilar va o'z bilganlarini boshqalarga o'rgatadilar.

11	Lug‘at bilan ishlash (diktant)	bilimlarni baholashning joriy nazorat shakli; odatda qisqa vaqt davomida o‘tkaziladi; o‘quvchilarning o‘tilgan atama va tushunchalarni bilish darajasini tekshirish uchun o‘tkaziladi.
12	Ovozga qo‘yish metodi	Dars davomida bahsli vaziyatni keltirib chiqarish; yuzaga kelgan bahs munozarani boshqarish maqsadida, bahs yuritayotgan tomonlarning fikrlarini sinf bo‘yicha ovozga qo‘yish; har bir fikr bo‘yicha qarshi, rozi va betaraflarni aniqlash; tomonlarning dalillarini va fikrlarini tinglash; so‘ng yana ovozga qo‘yish; xulosalash.

Yuqorida keltirilgan interfaol usullar juda ko‘p bo‘lib, ular o‘qituvchining innovatsion faoliyati va akmeologik darajasiga ko‘ra takomillashtirib boriladi. Shuni ta’kidlash joizki, hamkorlikda o‘qitish nazariyasiga tayangan holda interfaol usullarni ta’lim jarayonida samarali qo‘llashda o‘ziga xos o‘zaro aloqadorlikdagi ijodkorlikni ta’minlovchi o‘zgarish vujudga keladiki, buning natijasida tarkib topgan shaxsiy sifatleri, xulq-atvori yordamida o‘quvchi oldiga qo‘yilgan vazifalarni yechish imkoniyati yanada kengayadi. O‘zlashtirilgan bilimlar o‘quvchi ichki taraqqiyotini yangicha shaklga kirishini ta’minlaydi. Bu o‘rinda ta’lim xotirani jadallashtiruvchi jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda o‘quvchi o‘zlashtirgan bilimlar uning xulq-atvorini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. O‘quv jarayoni yakunlanganda o‘quvchi xotirasida o‘zlashtirilgan bilimlar to‘planadi va uning ijtimoiy tajribasiga aylanadi.

Hamkorlikka asoslangan ta’lim jarayonida o‘quvchilar o‘zaro fikr almashadilar, muomala qilish madaniyatini egallaydilar, har bir o‘quvchi o‘zi, guruhdoshlari, sinfdoshlarining muvaffaqiyati uchun harakat qiladi.

Natijada, ularda o‘zaro ishonch va samimiy do‘stona munosabat tarkib topadi. Birdamlilik, hamjihatlilik kuchi va sinfdoshlarining yutuqlari uchun mas’uliyatni his qila boshlaydilar. Do‘stona munosabatlar asosida ta’lim jarayonini tashkil etadigan o‘qituvchilarning qiyofasi va ish uslubida muayyan ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi. Dars jarayonining tarkibiy tuzilishidan tortib, o‘quvchilarning bilimni baholashgacha, pozitiv, ijobiy munosabat, ularning imkoniyatlarini hisobga olgan holda belgilangan talablar namoyon bo‘ladi.

Xulosa.

Boshlang‘ich sinf darslarida hamkorlikka asoslangan ta’lim jarayonini tashkil etishda foydalaniladigan interfaol usullarni aniqlash uchun bu sohada mavjud bo‘lgan yondashuvlar, tushunchalar, qarashlar, ta’limotlarni to‘plash, tasnif qilish va uni o‘qituvchi faoliyatiga joriy etish maqsadida tegishli ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish zaruriyatining mavjudligi ayon bo‘ldi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanish nazariyasiga tayangan holda yondashish uni ta'limning samarali shakli sifatida baholash imkonini beradi. Shu sababli, ta'lim jarayonida "o'qituvchi-o'quvchilar" hamda "o'quvchi va o'quvchilar"ning o'zaro hamkorligini yo'lga qo'yish usuli faqatgina bilimlar, axborotlarni o'zaro ayiraboshlash, tabiiy holatlarni bashorat qilish, ma'rifat tarqatish hamda taqdim etish imkoniyati emas, balki nomuntazam, ochiq, to'g'ridan-to'g'ri va teskari muloqot vaziyatidir. Shu bilan bir qatorda, hamkorlikdagi ta'lim jarayoni unutilgan narsa va hodisalarni birga izlash, qayta eslash jarayoni hamdir. Bu o'rinda bilimlar o'quvchilar shaxsiga ta'sir ko'rsatmaydi, balki ularni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov, Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. T.: Fan va texnologiyalar nashiryoti 2008 y
2. Umarova F va boshqalar, Samarali maktab va hamkorlik madaniyati: Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilaining metodik guruhlarni o'qitish modullari.T.: 2010 y
3. Dilova N.G'. Ta'lim jarayonida o'zaro hamkorlik muhitini shakllantirishda pedagog kadrlarning o'rni//Xalq ta'limi.– Toshkent, 2018.-№ 3. B. 51 -54.
4. Dilova N.G'. Uzluksiz ta'lim tizimida pedagogik hamkorlik jarayonining mazmuni va uni tashkil etish prinsiplari //Uzluksiz ta'lim. – Toshkent: 2018. – № 3. – B. 14-17.